

Kā skolēnus motivēt mācīties? Ko darīt vecākiem, ja bērnam ir sliktas sekmes?

Ilze Damberga, Dr. psych. LU PPMF Psiholoģijas nodaļas docente

Ja bērns negrib mācīties, tās jau ir sekas. Kāds ir iemesls? Kas ir noticis pirms tam? Jāsāk no paša sākuma. Saistībā ar motivāciju jāņem gan skolotāju, gan vecāku, gan arī bērnu

rīcība.

Dažreiz bērnu motivācija mazinās, ja vecāki jau pirmsskolas laikā mudina uz garīgu aktivitāšu veikšanu, piemēram, ļoti daudz liek pildīt matemātiskus uzdevumus, jau piecos gados spiež mācīties lasīt, bet bērns varbūt tam vēl nav gatavs. Bieži vien tas jau agrīnā vecumā mazina interesi par mācībām. Pat, ja mēs to neredzam, bērnam jau pirmsskolas vecumā ir daudz citu lietu, kas jāapgūst, lai pēc tam būtu vēlme mācīties. Tāpēc ieteiktu vecākiem palīdzēt bērnam veidot vārdu krājumu, lasot viņam priekšā, nevis uzspiest mācīšanos. Bērns arī jāmudina stāstīt un atstāstīt, tā tiek veicināta viņa domāšana, domu strukturēšana. Novērots arī, ka motivācija zūd tiem bērniem, kuri ir ļoti impulsīvi, kuri nevar apvaldīt savas vēlmes, nomierināties. Ja bērnam ir iemācīts, kā kontrolēt impulsus, nomierināties, tad var prognozēt, ka arī mācībās viņam būs vieglāk koncentrēties.

Kā vecāki var palīdzēt?

Pirmā klase ir ļoti kritisks posms bērnu attīstībā. Ļoti svarīgi ir vecākiem iesaistīties bērna izglītībā, tā ir aktuāla tēma visā pasaulē. Vecākiem būtu jāmāca bērnam mācīties. Bērns atnāk mājās no skolas, kā būtu jāsāk mājasdarbu pildīšana? Pirmkārt, jāsākārto darba vide, jāatver dienasgrāmata, jāparūpējas, lai nekas netraucētu. Var sākt ar uzdevumu, kas bērnam labāk patīk. Viss šis process, kas ievada mācībās, ir ļoti svarīgs, ja bērnam ir problēmas ar uzcītību un motivāciju.

Ir bērni, kuriem vecāki vēl ļoti ilgi palīdz mācībās. Dzirdēts uzskats – bērns ir aizgājis uz skolu, tagad gan lai pats tiek galā, bet ļoti daudziem vajadzīga vēl ilgstoša palīdzība, tas nav nekas neparasts.

Vecāki var dalīties savā mācību pieredzē, kā viņi, piemēram, savulaik ir veidojuši špikerus! Tā ir ļoti laba metode, kas palīdz atcerēties informāciju, ja bērns pats to ir rakstījis. Viņš pats būs izvēlējis *atslēgasvārdus*, izveidojis konspektu, varbūt beigās to špikeri nemaz nevajadzēs izmantot!

Otra lieta, kā vecāki var palīdzēt pirmajās klasēs, ir parādīt, kā skolas uzdevumi ir saistīti ar reālo dzīvi. Piemēram, ja ir jāuzzīmē ceļš no mājām līdz skolai, tad uzdevumu var paveikt formāli, bet darbam var pieiet arī radoši – interneta vietnes *Google* meklētājā atrast karti, var iziet laukā safotogrāfēt ceļa zīmes, jo šī uzdevuma doma ir panākt, lai bērnam ir droši iet pa šo ceļu. Arī matemātiku var mācīties, saistot to ar dzīvokļa remontu vai orientēšanos apkārtnē.

Treškārt, bērnu motivācijai un vēlmei mācīties ir būtiska saikne ar vecāku attieksmi pret skolu. Ja vecāki mācības uztver kā grūtu darbu, kā kaut ko nepatīkamu, tad arī bērnam zūd potenciāla motivācija un prieks. Svarīgi, vai vecāki pietiekami ciena skolotājus, vai

viņi uzskata, ka tā ir prestiža profesija? Pat, ja savus uzskatus skaļi neizpauž, ar savu attieksmi viņi tos parāda vēl skaidrāk.

Tāpat bērnu motivācija var būt saistīta ar to, cik motivēti ir vecāki. Vai viņi uzskata, ka mācīšanās ir vērtība? Ja viņi visu laiku kaut ko aktīvi dara, paši ietursos, iegūst otru augstāko izglītību, parasti arī viņu bērni labprātāk mācās. Jāņem vērā, ka bērns pārņem vecāku uzvedības modeli.

Pārraudzība nevis kontrole

Vecākiem, protams, mājasdarbi nav jāpilda bērnu vietā, bet vismaz sākumā ir jābūt diezgan lielai **pārraudzībai**. Psihologijā nošķir divus jēdzienus – kontrole un pārraudzība (monitorings). Vecākiem nevajadzētu kontrolēt, bet gan pārraudzīt bērnus. Pārraudzība sevī ietver vairāku darbību kopumu – jāskatās, vai skolēns visu ir izpildījis līdz galam, jāseko līdzi. Tas nozīmē, ka vecāki zina, vai bērns ir izpildījis savus mājasdarbus, taču tāpat tas arī nozīmē būt lietas kursā par to, kādi ir bērna draugi, uz kādiem pulciņiem viņš iet, kādas ir viņa sekmes, intereses. Turpretim kontrole nozīmē, piemēram, paņemt telefonu, skatīties, ko viņš kādam raksta. Ja pārraudzība būs laba, tad trakajos pusaudža gados vecāki par bērnu svarīgas lietas tāpat zinās caur citiem kanāliem.

Tagad ir labi, ka ir *E-klase*, vecāki mācību procesam var regulāri sekot līdzi, bērns nevar noslēpt to, kas reāli attiecas uz vecākiem. Protams, ir viens brīdis, kad vecāki bērnu *laiž vaļā*, kad viņi vairs tik aktīvi neskatās, bet pārraudzībai ir jābūt vienmēr, vismaz reizi nedēļā noteikti būtu jāieskatās *E-klasē*, pusaudža vecumā tas pat ir obligāti. Ja ir bažas, ka skolēns pievērsanos viņa mācībām var tulkot kā kontroli, neuzticēšanos vai uztvert to jūtīgi, tad es varu ieiet *E-klasē* un neteikt, ko es tur izpētīju utt., jo man nav katru dienu jālūdz, lai viņš parāda dienasgrāmatu. Bērnām nevajadzētu justies stingri kontrolētam, viņām vajadzīga uzticēšanās sajūta. Svarīgi arī regulāri apmeklēt vecāku sapulces. Ja redzams, ka parādījusies kāda zemāka atzīme, jāpajautā, kāpēc tā, kas par vainu? Jānoskaidro, kuri priekšmeti skolēnam patīk mazāk, tiem arī potenciāli vajadzētu pievērst lielāku uzmanību. Bieži vien ir tā, ka vecāks atlopa par vēlu. Tīņa gados drīzāk jāuzmanās no jaunu konfliktu veidošanas, *jāiziet cauri* tam laikam, jāsaģlabā attiecības – uzlabot tās tāpat būs grūti.

Jaunajiem vecākiem jāatceras, ka pašā sākumā bērna attīstībā un motivācijā ir ļoti daudz jāiegulda, aizņemtajiem vecākiem ar to būtu jāreķinās. *Kāpēcīša* posmā (četros piecos gados) vecākiem ir jāatbild uz visiem jautājumiem. Ja bērnu atgrūdis, teiks, lai viņš labāk paskatās TV, viņa motivācija vēlāk mazināsies. Tas ir kā būvēt māju - pa ķieģeļiem. Tikai beigās var redzēt to, kas ir sanācis, taču pamatus tad vairs nevarēs mainīt.

Liela loma ir arī skolotājiem. Pirmkārt, skolotājam ir jābūt ļoti zinošam savā priekšmetā, un, otrkārt, viņam ir jābūt ļoti labām attiecībām ar klasi. Tas pats attiecas uz pieaugušajiem. Arī mēs labāk padomu pieņemam no kāda, kurš mums patīk, izraisa cieņu. Arī interešu izglītības skolotāji, pedagogi, sporta treneri var palīdzēt uzlabot skolēnu motivāciju mācīties. Piemēram, ļoti daudzi treneri izmanto metodi, ka pamatsastāvā drīkst spēlēt tikai tad, ja atzīmes ir, piemēram, virs seši.

Kādēļ bērns negrib mācīties?

Viens iemesls, kādēļ zūd motivācija un sekmes pasliktinās, varētu būt pamatīgu *robu* veidošanās. Bērns vairs nespēj tikt galā, acīmredzot, vienā brīdī viņš kaut ko ir palaidis garām. Palīdzēt var privātskolotājs, konsultācijas.

Otrs iemesls, kādēļ pasliktinās sekmes, mēdz būt vecumposms. Tas ir raksturīgi pusaudžu vecumam – sestā septītā klase, kad ir citas prioritātes. Tur ir attiecības, tur ir hormonu vētras, tur ir dzīvē svarīgākas lietas! Vecākiem nevajadzētu tik ļoti spiest mācīties, lai būtu vien izcila atzīme. Varbūt pietiks, ka bērns tās noturēs sekmīgā līmenī – virs četrinieka? Bieži vien devītajā vai desmitajā klasē jaunieši sāk aktīvāk mācīties, paši saprot, ka tas ir nepieciešams.

Treškārt, motivācijas trūkumu var skaidrot ar emocionālām problēmām. Varbūt viņš pārdzīvo pirmo mīlestību, varbūt viņam klasē ir problēmas. Viņš nav spējīgs mācīties, koncentrēties, viņu ir pārņēmušas emocijas. Iespējams, viņam ir sliktas attiecības ar konkrēto priekšmeta skolotāju. Varbūt skolotāja ir tik stingra, ka viņam rodas nepatika pret kādu mācību priekšmetu, kaut arī konkrētajā mācību priekšmetā viņam ir talants.

Kā **noslēdzošais iemesls** jāmin traucējumi. Bieži tā ir disleksija, lasīšanas traucējumi, kas ietekmē sekmes gandrīz visos priekšmetos. Jāatzīmē arī uzmanības aktivitātes traucējumi. Protams, bērnam nebūs motivācijas mācīties, ja viņam grūti būt mierīgam, bet skolas vide ir tik stingra, ka visu laiku liek sēdēt.

Sliktas atzīmes – izmantot *burkāna metodi* vai sodus?

Ir efektīvi un neefektīvi sodi. Kaut ko aizliedzot darīt, tas būs neefektīvs sods, kas nedarbosies ilgtermiņā. Psihologi drīzāk iesaka pozitīvas stimulācijas. Piemēram, ja šonedēļ visas atzīmes izdodas sasniegt virs četrām ballēm, tad var sekot kāda balva, kāda kopīga aktivitāte. Ir būtiski ļoti konkrēti definēt, kas bērnam ir jāizdara, turklāt tam jānotiek īstermiņā, piemēram, piecu dienu intervālā. Piemēram, matemātikā nedrīkst būt zemāka atzīme par sešām ballēm. Dažreiz vecāki uzdod kaut ko vesela pusgada vai semestra posmā, kas būtu krietni par ilgu pat pieaugušam cilvēkam. Skolēns uz kādu brīdi *saņem*, bet tad atkal pienāk *kritums*. Jāmēģina izmantot īstermiņa mērķi. Tas prasa zināmu radošumu, sava bērna pažišanu. Arī skolās dažkārt rīkojas pēc šī principa, lai uzlabotu bērnu uzvedību. Piemēram, klase, kurai nedēļas laikā nav bijuši nekādi uzvedības pārkāpumi, piemēram, saņem kādu uzlīmi. Pēc tam seko lielāka balva – viņi var pavadīt nakti skolā! Šādu risinājumu izmantoja Liepājas 15. vidusskolā. Viņi guļ guļammaisos, uz soliem, satuvinās. Tas skolēniem ļauj ieraudzīt skolu no citas puses. Protams, tas prasa enerģiju arī no skolotāja. Taču tā ir ļoti konkrēta lieta, turklāt bērniem tas palīdz uzturēt motivāciju.

